

УДК 343.7(477)

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2026-1.16>**Любченко Т. С.,**

доктор філософії з галузі знань Д8 «Право»,
старший викладач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0009-6308-2836

УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ: АНАЛІЗ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

INTENTIONAL DESTRUCTION OR DAMAGE TO PROPERTY OF A DEFENDER OR REPRESENTATIVE OF A PERSON: ANALYSIS OF THE COMPOSITION OF A CRIMINAL OFFENSE

Стаття присвячена дослідженню аналізу складу кримінального правопорушення, що передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи.

Охарактеризовано родовий, основний безпосередній та додаткові обов'язковий та факультативний об'єкти правопорушення. Доведено, що предметом аналізованого кримінального правопорушення є рухоме чи нерухоме майно, що належить на праві власності потерпілій особі.

Окреслено форми об'єктивної сторони діяння: а) знищення майна як протиправного руйнівного впливу на майно, в результаті якого воно припиняє своє існування або втрачає можливість відновлення, що призводить до повної та постійної неможливості використання майна за його цільовим призначенням та припинення права власності на це майно; б) пошкодження майна як протиправного руйнівного впливу на майно, в результаті якого погіршується якість чи зменшується цінність майна, що призводить до часткової та/або тимчасової неможливості використання майна за цільовим призначенням.

Вивчено ознаки суб'єкта умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи, яким є фізична осудна особа, яка досягла 16 років для притягнення її до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 399 Кримінального кодексу України та 14 років – за вчинення діянь, передбачених ч. 2 або ч. 3 ст. 399 Кримінального кодексу України. Аргументується необхідність встановлення зниженого віку кримінальної відповідальності в 14 років за кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 399 Кримінального кодексу України, що обґрунтовується можливістю неповнолітніх віком від 14 років усвідомлювати цінність та важливість відносин власності та правосуддя як об'єкта кримінально-правової охорони, розуміти шкідливість умисного посягання на власність, а також визнанням власних дій та змоги керувати ними.

Досліджено суб'єктивну сторону умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи, яка характеризується лише прямим умислом. Визначено факультативні ознаки суб'єктивної сторони (мотив і мета), що мають важливе значення для встановлення ступеня вини, характеристики особи, що вчинила правопорушення, а також впливають на індивідуалізацію покарання.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти правосуддя; правосуддя; власність; знищення або пошкодження майна; захисник чи представник особи; близькі родичі; діяльність, пов'язана з наданням правової допомоги.

The article is devoted to the study of the analysis of the composition of a criminal offense, which provides for liability for intentional destruction or damage to the property of a defender or representative of a person.

The generic, main direct and additional mandatory and optional objects of the offense are characterized. It is proved that the subject of the analyzed criminal offense is movable or immovable property owned by the injured person.

The forms of the objective side of the act are outlined: a) destruction of property as an unlawful destructive impact on property, as a result of which it ceases to exist or loses the possibility of restoration, which leads to the complete and permanent impossibility of using the property for its intended purpose and the termination of the right of ownership to this property; b) damage to property as an unlawful destructive impact on property, as a result of which the quality or value of the property deteriorates or decreases, which leads to partial and/or temporary impossibility of using the property for its intended purpose.

The signs of the subject of intentional destruction or damage to the property of the defender or representative of the person, who is a natural sane person who has reached 16 years of age for bringing him to criminal liability under Part 1 of Article 399 of the Criminal Code of Ukraine and 14 years of age for committing acts provided for in Part 2 or Part 3 of Article 399 of the Criminal Code of Ukraine, are studied. The need to establish a reduced age of criminal liability of 14 years for a criminal offense provided for in Part 1 of Article

399 of the Criminal Code of Ukraine, which is justified by the ability of minors aged 14 and over to realize the value and importance of property relations and justice as an object of criminal law protection, to understand the harmfulness of intentional encroachment on property, as well as the recognition of their own actions and the ability to control them.

The subjective side of intentional destruction or damage to the property of a defender or representative of a person, characterized only by direct intent, has been studied. Optional features of the subjective side (motive and goal) have been determined, which are important for establishing the degree of guilt, the characteristics of the person who committed the offense, and also affect the individualization of punishment.

Key words: *criminal offenses against justice; justice; property; destruction or damage to property; defender or representative of a person; close relatives; activities related to the provision of legal aid.*

Постановка проблеми. Повноцінна інтеграція України в співтовариство держав із незалежною й ефективною системою судочинства, учасники якого мають змогу здійснювати професійну діяльність, пов'язану з наданням правової допомоги, без страху за життя, здоров'я чи власність, забезпечується всебічною орієнтацією на європейський фактор та приведення національного законодавства у відповідність з вимогами міжнародно-правових актів. На рівні Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» задекларовано, що життя і здоров'я, власність, честь та гідність, а також професійні права захисників перебувають під захистом закону, а реалізація їх прав та повноважень забезпечується відповідними гарантіями. Особливу роль щодо забезпечення дієвого та ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина виконує закон про кримінальну відповідальність [15, с. 14].

Розділом XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачається кримінальна відповідальність за порушення норм, що охороняють осіб, які здійснюють правосуддя, а також інших учасників судочинства у зв'язку з їх службовою чи професійною діяльністю та встановлюються підстави відповідальності за вчинення протиправних діянь, які перешкоджають вільному виконанню стороною захисту професійних обов'язків з надання правової допомоги.

Одна з наявних у КК заборон (ст. 399 КК) убезпечує діяльність захисника чи представника особи від посягання на його майно, гарантуючи охорону від вчинення щодо них суспільно небезпечних посягань. Створення належних умов здійснення правосуддя та захисту осіб, що його забезпечують, неможливе без проведення комплексного дослідження кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна вказаної категорії осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблемних питань за вчинення кримінальних правопорушень проти спеціальних потерпілих, в тому числі – захисника чи представника особи займалися такі вчені, як Беленок В.П., Блажівський Є.М., Габуда А.С., Газдайка-Василишин І.Б., Вознюк А.А., Давидович І.І., Дудоров О.О., Залялова І.М., Ізай І.М., Кирбят'єв О.О., Комарницький М.М.,

Логвинський Г.В., Мамчур В.М., Мандро О.В., Мартиросян А.Г., Осадчий В.І., Палюх Л.М., Семенюк-Прибатень А.В., Сийпловік М.В., Сміх В.В., Тичина Т.Є., Цховребов А.О., Чайка В.О., Чуба І.М., Шепітько М.В. та ін.

Наукові доробки вказаних дослідників складають значний науковий інтерес, але питання умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи вимагають глибокого вивчення задля якісного застосування аналізованої норми чинного КК. Зважаючи на вимоги законодавчих органів Європейського Союзу до України стосовно необхідності узгодження вітчизняного та міжнародного законодавства, зміни повинні стосуватися і положень ст. 399 КК, що додатково свідчить про необхідність дослідження кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи та засвідчує актуальність обраної тематики.

Мета статті – з'ясування ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 399 КК «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи».

Виклад основного матеріалу. Родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 399 КК «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи», слід вважати правосуддя. Положеннями ст. 124 Конституції України визначається, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [8], але норми Основного Закону не визначають зміст терміну правосуддя. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [24]. Саме цією нормою визначається зміст правосуддя як державної діяльності судів, метою яких є захист прав і свобод усіх суб'єктів суспільства. А от твердження про те, що діяльність судів заснована на засаді верховенства права та спрямована на забезпечення прав та свобод, дає підстави визначити правосуддя як суспільне благо, яке задовольняє інтереси суспільства у поновленні порушених прав та охоронюваних законом інтересів [26, с. 98].

Відповідно до видових об'єктів злочинів проти правосуддя, їх можна класифікувати на:

1) суспільні відносини, що забезпечують формування доказів або іншої інформації, що має оціночний характер, під час здійснення правосуддя (ст. 371, 372, 373, 383, 384, 385, 386, 387, 396 КК);

2) суспільні відносини, що забезпечують вирішення завдань суду під час здійснення правосуддя (ст. 375, 376, 376-1, 377, 378, 379, 380, 381 КК);

3) суспільні відносини, що забезпечують вирішення завдань, які стоять перед захисником (представником) особи під час здійснення правосуддя (ст. 374, 397, 398, 399, 400 КК);

4) суспільні відносини, що забезпечують виконання судового рішення під час здійснення правосуддя (ст. 382, 388, 389, 391, 392, 393, 394, 395 КК) [28, с. 131–132].

Слід підтримати обґрунтовану позицію щодо визнання видовим об'єктом кримінальних правопорушень, об'єднаних однорідними суспільними відносинами (ст. 397–400 КК), порядок здійснення правозахисної діяльності особою, яка надає правову допомогу, захищеність особистих, майнових прав і інтересів особи, яка здійснює таку діяльність та її близьких родичів [13, с. 68].

Основним безпосереднім об'єктом аналізованого кримінального правопорушення слід визнавати встановлений законом порядок здійснення правосуддя, який забезпечує діяльність захисника чи представника особи щодо надання ними правової допомоги [18, с. 1015]; суспільні відносини, які забезпечують нормальність діяльності захисника чи представника особи у сфері відправлення правосуддя [14, с. 12]; інтереси правосуддя [1, с. 232–235]. Додатковим обов'язковим його об'єктом виступає право власності, а додатковим факультативним – здоров'я, життя, честь і гідність особи, громадський порядок, громадська безпека [14, с. 12].

Таким чином, основним безпосереднім об'єктом у ст. 399 КК є встановлений порядок здійснення законодавчо урегульованої діяльності, спрямованої на надання правової допомоги, додатковим обов'язковим – право власності, додатковим факультативним – здоров'я, життя, честь і гідність осіб, які здійснюють правозахисну діяльність та їх близьких родичів, громадський порядок, громадську безпеку [15, с. 88].

Як впливає зі змісту ст. 399 КК, потерпілим в даному випадку є захисник чи представник особи або їх близькі родичі [15, с. 93].

Відповідно до положень ст. 45 КПК, захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого,

особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю [11].

Як зазначено у ст. 1 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», адвокат – це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність, тобто незалежну професійну діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту на підставах та в порядку, що передбачені вказаним Законом [22]. Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених вказаним Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [22].

У КПК передбачається наявність таких категорій представників особи як: а) представник потерпілого (ст. 58 КПК), б) представник цивільного позивача чи відповідача (ст. 63 КПК), в) законний представник підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44 КПК), г) законний представник потерпілого (ст. 59 КПК), д) законний представник цивільного позивача (ст. 64 КПК), е) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 641 КПК).

В ч. 1 ст. 58 КПК зазначено, що потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником [11]. Згідно зі ст. 44 КПК, якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недеєздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його законний представник. Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недеєздатний чи обмежено дієздатний [11].

За статистичними даними, оприлюдненими на сайті Офісу Генерального прокурора, в Розділі 7 «Відомості про осіб, які потерпіли

від кримінальних правопорушень», у 2021 р. від кримінальних правопорушень потерпілими визнано 185 працівників адвокатури, з них – 137 визнані потерпілими від злочинів і 48 – від кримінальних проступків. У 2022 р. від кримінальних правопорушень потерпілими визнано 134 працівника адвокатури, з них – 106 визнані потерпілими від злочинів і 28 – від кримінальних проступків. У 2023 р. від кримінальних правопорушень потерпілими визнано 168 працівників адвокатури, з них – 125 визнані потерпілими від злочинів і 43 – від кримінальних проступків [23].

Набуває нового звучання пропозиція про заміну у ч. 1 ст. 399 КК та в диспозиціях інших статей, що стосуються кримінально-правової охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги, терміну «близькі родичі» – терміном «близька особа». Крім того, характеризуючи близьких родичів як потерпілих від умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи, не можна залишити поза увагою той факт, що це поняття вжито в множині. Це є недоліком ст. 399 КК, адже застосування системного тлумачення положень КК дає підстави стверджувати, що умисне знищення або пошкодження майна принаймні одного близького родича захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, повинна тягнути відповідальність за ст. 399 КК [15, с. 103].

Загальне визначення поняття предмета кримінального правопорушення як складового елемента об'єкта, що інколи навіть тотожний йому [4, с. 94] чи факультативної ознаки об'єкта, що виявляється у матеріальних цінностях, з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [12, с. 8], повністю поширюється і на предмет правопорушень проти правосуддя з тією лише різницею, що родовим і видовим об'єктом цих діянь є певні суспільні відносини у сфері правосуддя. Тому слід погодитися з пропозицією визначення предмету кримінальних правопорушень проти правосуддя як передбаченого законом про кримінальну відповідальність матеріалізованого носія суспільних відносин у сфері правосуддя, шляхом впливу на який заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння цим відносинам [16, с. 90]. Отже, як впливає з доктринальних положень та змісту ст. 399 КК, обов'язковою ознакою майна як предмету даного кримінального правопорушення є те, що воно повинно бути чужим. Таким чином, знищення або пошкодження власного майна самим потерпілим не є кримінально караним діянням. Предметом даного кримінального правопорушення можуть бути і тварини, які належать потерпілому на праві власності [6, с. 55-56]. Отже, предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 399 КК, є майно (рухоме чи нерухоме), що

належить на праві власності потерпілій особі.

Діяння як ознака об'єктивної сторони даного правопорушення полягає в протиправному впливі на предмети, що призводить до суспільно небезпечних наслідків. Стосовно кримінального правопорушення, передбаченого ст. 399 КК «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи», слід вказати, що обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони є діяння у формі дії або бездіяльності, а саме: 1) знищення майна (ч. 1 ст. 399 КК); 2) пошкодження майна (ч. 1 ст. 399 КК).

Погроза знищенням майна передбачає залякування потерпілого інформацією про приведення майна потерпілого у такий стан, при якому його не можна буде використовувати за цільовим призначенням ніколи [5, с. 168]. Погроза пошкодженням майна передбачає залякування потерпілого погіршенням якості, зменшенням цінності речі або доведення речі на якийсь час у непридатний, за її цільовим призначенням чи станом [18, с. 693]. Спосіб, у який суб'єкт погрожує знищити чи пошкодити майно захисника чи представника особи або їх близьких родичів, значення у ч. 1 ст. 399 КК для кваліфікації не має. Знищення чи пошкодження майна може бути засобом впливу на потерпілого лише за умови, що таким чином відбувається тиск на нього [19, с. 155].

Розмір заподіяної матеріальної шкоди в диспозиції ст. 399 КК не передбачається, тому на сьогоднішній даний факт на кваліфікацію не впливає. Таким чином, вказівка на мінімальну вартість майна, яке може бути предметом даного кримінального правопорушення, у законі відсутня, однак це не означає, що знищення або пошкодження будь-якого майна є кримінально караним діянням. Так, не можна визнати злочинним таке знищення або пошкодження майна, яке не заподіяло і не могло заподіяти істотної шкоди потерпілому (ч. 2 ст. 11 КК). При чому, здійснюючи оцінку істотності заподіяння шкоди майну потрібно враховувати не тільки вартість і розмір майна в натуральному вигляді (вага, обсяг, кількість), а й значення знищеного чи пошкодженого майна для потерпілого [6, с. 55]. На даний час знищення майна має матеріальний склад і є закінченим з моменту настання наслідків незалежно від їх розміру.

Варто зазначити, що часом судова оцінка значущості заподіяної шкоди не завжди відповідає тому ступеню суспільної небезпеки, яким об'єктивно характеризується знищення чи пошкодження майна спеціальних потерпілих [25, с. 173]. Порівнюючи розмір шкоди, що заподіюється захиснику чи представнику особи під час знищення чи пошкодження їхнього майна, з мінімальним розміром шкоди як ознаки, встановленої загальною нормою 250 НМДГ у ст. 194 КК, ця проблема стає більш, чим очевидно [25, с. 174]. Палюх Л.М. вважає обґрунтованою

позицію Миронюка С.А. щодо встановлення у КК єдиного мінімального розміру заподіяної майнової шкоди для всіх складів кримінальних правопорушень, що виявляються в умисному знищенні чи пошкодженні майна [17, с. 4, 12], допускаючи, що внесення таких змін до КК відповідало б такому аспекту принципу верховенства права, як правова визначеність [25, с. 207].

Вважаємо, що у нормах КК має бути встановлений об'єктивний критерій, який дозволить відносити розмір знищеного чи пошкодженого майна або заподіяння майнової шкоди в іншій формі внаслідок знищення чи пошкодження майна до суспільно небезпечних наслідків тих кримінальних правопорушень, що проявляються в умисному знищенні чи пошкодженні майна [25, с. 207]. Видається доцільним у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 347, 347-1, 352, 378, 399 КК для забезпечення відповідності у зазначених нормах принципу рівності всіх громадян перед законом та дотримання правової визначеності, встановити у КК мінімальний розмір майнової шкоди, заподіяної внаслідок умисного знищення чи пошкодження майна спеціальних потерпілих у зв'язку із виконанням своїх професійних чи службових обов'язків. Такий розмір майнової шкоди має бути єдиний і для складів кримінальних правопорушень, що виявляються в умисному знищенні чи пошкодженні майна спеціальних потерпілих, і для ст. 194 КК [25, с. 208]. Подібні пропозиції в доктрині кримінального права на прикладі суміжних складів кримінальних правопорушень періодично лунають. Так, пропонувалося розробити критерій визначення розміру шкоди в якості ознаки простого складу кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 347-1 КК), а який мав би бути шкодою, котра б вважалася «значною шкодою» і виконувала б роль кваліфікуючої ознаки [3, с. 115] чи встановити мінімальний розмір шкоди, за умови настання якої наставатиме кримінальна відповідальність за ч. 1 ст. 347 КК [7, с. 559].

Тому видається доцільним внести зміни до тих статей КК, де встановлено відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна так званих спеціальних потерпілих (ст.ст. 347, 347-1, 352, 378, 399 КК), при цьому передбачивши в диспозиціях відповідних норм обов'язковою ознакою об'єктивної сторони заподіяння значної шкоди [25, с. 209].

Отже, зважаючи на викладене, вважаємо за необхідне у ст. 399 КК (і ряді суміжних з нею норм (ст. 347, 347-1, 352, 378 КК)) встановити мінімальний розмір шкоди за принципом, викладеним у примітці до ст. 185 КК. Але, враховуючи логіку законодавця і наукові розробки, візьмемо до уваги позицію, що пріоритетним критерієм для визнання певного майна предметом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 347, 347-1, 352, 378, 399 КК, зважаючи на

малозначність діяння і можливості нанесення шкоди іншим відносинам (авторитету органів державної влади чи їх нормальній діяльності, правосуддю), є, окрім вартості, його особисте значення для потерпілого. Тому пропонуємо для ч. 1 вказаних норм встановити мінімальний розмір шкоди у вигляді 100 НМДГ [15, с. 133].

Щодо суб'єкта аналізованого кримінального правопорушення, слід зазначити наступне. Зважаючи, що у ч. 2 та ч. 3 ст. 399 КК вік кримінальної відповідальності є зниженим і до кримінальної відповідальності притягуються особи, які досягли 14-річного віку, вважаємо, що суб'єктом діяння і в ч. 1 ст. 399 КК слід визнавати особу, яка досягла 14-річного віку. Дана пропозиція обґрунтовується ще й тим фактом, що ч. 2 і ч. 3 ст. 399 КК містять суспільно небезпечні наслідки у вигляді заподіяння шкоди в особливо великих розмірах, загибелі людей, заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень чи настання інших тяжких наслідків і характеризуються необережною формою вини. Тому визначальними в даному випадку повинні визнаватися не наслідки, а суспільно небезпечне діяння. Отже, з огляду на важливість зазначеного об'єкта кримінально-правової охорони (правосуддя та відносини власності), а також здатності більшості неповнолітніх усвідомлювати їхню цінність, встановлення зниженого віку кримінальної відповідальності за вказане правопорушення є необхідним [15, с. 147].

Хавронюк М.І. слушно констатує недосконалість ст. 22 КК та непослідовність законодавця щодо встановлення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [27, с. 62]. Це твердження є цілком прийнятним і в контексті ст. 399 КК. По-перше, відповідальність з 14-ти років настає за вчинення діянь, передбачених ч. 2, ч. 3 ст. 399 КК. По-друге, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 277 КК «Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів», яке з об'єктивної сторони полягає в умисному руйнуванні або пошкодженні шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, а також у вчиненні інших дій, спрямованих на приведення зазначених предметів у непридатний для експлуатації стан, якщо це спричинило чи могло спричинити аварію поїзда, судна або порушило нормальну роботу транспорту, або створило небезпеку для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, також передбачає наявність суб'єкта – особи, яка досягла 14-ти років [10].

Таким чином, особа віком від 14 до 16 років здатна усвідомлювати ступінь суспільної небезпеки діяння, передбаченого ст. 277 КК або ч. 2, 3 ст. 399 КК, мотив, яким вона керується, та мету, до якої прагне. З огляду на вказане, вітчизняне кримінальне законодавство потребує суттєвого удосконалення в частині встановлення зниженого віку кримінальної відповідальності [15, с. 148].

Суб'єктивну сторону даного діяння слід вважати складною, оскільки вона містить у собі дві форми вини: умисел по відношенню до основного наслідку (знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи) та необережність у формі самовпевненості чи недбалості відносно більш кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак (загибель людей, завдання їм тяжких тілесних ушкоджень, настання інших тяжких наслідків), які повинні знаходитися в причинному зв'язку з діянням [15, с. 153].

При вчиненні діянь, передбачених в ч. 1 ст. 399 КК, сумнівів щодо форми вини немає, оскільки вона впливає з диспозиції норми. Однак виникає питання про встановлення форми вини за ч. 2 та ч. 3 ст. 399 КК. Задля правильного встановлення форми вини в цьому випадку, перш за все, потрібно встановити, чи бажала або свідомо припускала особа, що внаслідок її дій настане смерть, будуть заподіяні тяжкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження як особам, зазначеним у ст. 399 КК, так і іншим особам, або ж їм буде заподіяна матеріальна шкода [21, с. 105-107]. Таким чином, якщо винна особа бажала і свідомо припускала настання вказаних наслідків, то її дії слід розцінювати як умисні, тобто такі, які вчинялися з прямим або непрямим умислом.

Факультативними ознаками суб'єктивної сторони даного правопорушення є мотив і мета, які можуть існувати лише в органічній єдності з виною суб'єкта правопорушення. Мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 399 КК. Мотив умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи опосередковано закріплений законодавцем конструкцією «у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги». Тому відсутність такого мотиву виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 399 КК. Отже, мотив діяння безпосередньо обумовлений такою діяльністю захисника чи представника особи – ним виступають помста за неї або ж залякування таких осіб.

Вказане правопорушення вчиняється саме у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, яка з певних причин не влаштовує винного, він нею невдоволений, і саме це є спонуканням, мотивом вчинення кримінального правопорушення. Такі думки викликають у винного бажання не допустити діяльності захисника чи представника особи, змінити її характер, припинити її чи вчинити правопорушення через діяльність, яка вже відбулася [18, с. 805].

Значення поняття «у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги» виявляється через мету дій винного і має три вияви: 1) не допустити виконання професійних обов'язків, тому протиправне діяння може

вчинятися до початку виконання потерпілим своїх професійних обов'язків; 2) зупинити, перервати виконання потерпілим своїх професійних обов'язків, перешкодити їх виконанню. Отже, у даному випадку, правопорушення вчиняється у процесі виконання потерпілим своїх професійних обов'язків; 3) помститися потерпілому за виконання ним своїх професійних обов'язків. У цій ситуації діяння можуть учинятися як у процесі, так і після закінчення виконання потерпілим своїх професійних обов'язків [15, с. 157].

Метою умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи, з одного боку, є прагнення суб'єкта вчинити вказані дії щодо потерпілого у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, а з іншого – перешкодити захиснику чи представнику особи виконати професійні обов'язки як безпосередньо в момент посягання, так і в майбутньому, помститися за його діяльність. Метою є відносно значний перелік причин, мотивів, що спонукають до виникнення конкретного протиправного умислу, тому його не можна вмістити в юридичній конструкції складу правопорушення, передбаченого ст. 399 КК. Тому слід підтримати думку про недоречність існування в диспозиції статті прямої вказівки на мету, оскільки цей елемент суб'єктивної сторони є порівняно широкою категорією [2, с. 80].

Використання у нормах КК такої ознаки суб'єктивної сторони, як мета в якості обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення, часто є недостатньо обґрунтованим і створює суттєві складнощі для застосування норм КК. Встановлення мети і спрямованості діяння вимагає надзвичайного професіоналізму від органів дізнання та слідства, прокурорів і суддів, оскільки за допомогою показань свідків, висновків експертів, речових доказів встановлюються лише певні об'єктивні фактичні дані, показання потерпілих є не у кожній справі, а показання підозрюваних, обвинувачених, підсудних часто є суперечливими і неправдивими. Не слід посилатися на мету у тих складах кримінальних правопорушень, де явної потреби у цьому немає. Виправданою слід визнати вказівку на мету лише у тих складах, де вона грає роль ознаки, за якою посягання відмежовується від іншого [27, с. 62].

Мета – це усвідомлений, чітко визначений результат вольової поведінки особи, що вчиняє кримінальне правопорушення. У ст. 399 КК метою слід вважати усвідомлене прагнення суб'єкта добитися кінцевого результату шляхом пошкодження або знищення майна. Отже, діяння, передбачене ст. 399 КК, може бути вчиненням лише із прямим умислом, при цьому психічне ставлення винного характеризується: усвідомленням суспільно небезпечного характеру діяння; передбаченням настання суспільно небезпечних наслідків; бажанням їх настання.

Висновки. Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 399 КК, є встановлений порядок здійснення законодавчо урегульованої діяльності, спрямованої на надання правової допомоги; додатковим обов'язковим об'єктом є право власності, додатковим факультативним – здоров'я, життя, честь і гідність осіб, які здійснюють діяльність, спрямовану на надання правової допомоги, та їх близьких родичів, громадський порядок, громадська безпека.

Потерпілим є захисник чи представник особи або їх близькі родичі. Предметом аналізованого кримінального правопорушення є рухоме чи нерухоме майно, що належить на праві власності потерпілій особі.

Об'єктивна сторона правопорушення характеризується: 1) діянням у формі дії чи бездіяльності у вигляді знищення чи пошкодження майна; 2) наслідком – знищенням чи пошкодженням майна, при чому розмір заподіяної шкоди внаслідок таких дій у ч. 1 ст. 399 КК на даний момент не має значення для кваліфікації; 3) причинним зв'язком між діянням і наслідком.

Суб'єкт умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи

є загальним: фізична осудна особа, яка досягла шістнадцяти років (ч. 1 ст. 399 КК) та чотирнадцяти років (ч. 2 або ч. 3 ст. 399 КК). Запропоновано встановити знижений вік кримінальної відповідальності за вчинення діяння, передбаченого ч. 1 ст. 399 КК.

Суб'єктивна сторона характеризується лише прямим умислом, при цьому психічне ставлення винного охоплює усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння; передбачення настання суспільно небезпечних наслідків; бажання їх настання.

Факультативними ознаками суб'єктивної сторони є мотив і мета, які, у випадку вчинення діяння, передбаченого ст. 399 КК, стають обов'язковими і мають важливе значення для встановлення ступеня вини, характеристики особи, що вчинила правопорушення, а також впливають на індивідуалізацію покарання. Тому обов'язковою ознакою даного правопорушення є вчинення діяння «у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги». Вказана конструкція норми уособлює мотив діяння. Метою умисного знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи є перешкоджання потерпілому у виконанні своїх професійних обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф., Романюк Б.В. Кримінальне право України. Особлива частина. Київ : Вид-во Паливода А.В., 2002. 292 с.
2. Беленок В.П. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 353 с.
3. Буряк К.М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 245 с.
4. Газдайка-Василишин І.Б. Некорисливі злочини проти власності: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.
5. Давидович І.І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 272 с.
6. Злочини проти правосуддя : навч. посібник / В.І. Тютюгін, В.І. Борисов, Ю.В. Гордецький / За заг. ред. В.І. Тютюгіна, В.І. Борисова. Харків : Право, 2011. 160 с.
7. Ізай І.М. Окремі питання відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК України). *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 551–561.
8. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
12. Лащук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 18 с.
13. Логвинський Г.В. Кримінально-правова характеристика посягання на захисника чи представника особи : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2021. 240 с.
14. Лосич Т.С. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 19 с.
15. Любченко Т.С. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2025. 272 с.
16. Мандро О.В. Кримінальна відповідальність за злочини, що посягають на життя та здоров'я судді, народного засідателя чи присяжного : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2014. 269 с.

17. Миронюк С.А. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.
18. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
19. Осадчий В.І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 468 с.
20. Палюх Л. Проблеми визначення суспільно небезпечних наслідків у складах злочинів, що виявляються в умисному знищенні, пошкодженні майна судді, присяжного, захисника, представника особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 206 – 210.
21. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Верховний Суд України; За заг. ред. В.Т. Маляренка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 368 с.
22. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#top>
23. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultativih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
24. Про судоустрій та статус суддів : Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
25. Семенюк-Прибатень А.В. Кримінально-правова характеристика знищення та пошкодження майна за Кримінальним кодексом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2016. 23 с.
26. Тичина Т.Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність захисника України : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2021. 257 с.
27. Хавронюк М.І. Дещо про мету, мотив і спрямованість суспільно небезпечного діяння. *Життя і право*. 2004. № 4. С. 60–64.
28. Шепітько М. Кримінально-правовий підхід до розуміння поняття правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук*. 2015. № 3 (82). С. 126–133.

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026